

Toen ik uit de lucht viel

Juliane Koepcke

in samenwerking met
Beate Rygiert

TOEN IK UIT DE LUCHT VIEL

the house of books

Oorspronkelijke titel

Als ich vom Himmel fiel – wie mir der Dschungel mein Leben zurückgab

Uitgave

Piper Verlag GmbH, München

Copyright © 2011 by Piper Verlag GmbH, München

Copyright voor het Nederlandse taalgebied © 2012 by The House of Books,
Vianen/Antwerpen

Vertaling

Sylvia Wevers

Omslagontwerp

Nanja Toebak

Omslagdia

Juliane Diller

Foto auteur

Erich Diller

Foto's in binnenwerk

Archiv Juliane Diller (blz. 172, 180, 232), Juliane Diller (10, 16, 38, 52, 66, 88, 98, 116, 140, 194, 210, 246), Houston Museum of Natural History (264), Mathias Jaschhof (124), *stern* (160)

Foto's in fotokatern

Archiv Juliane Diller (11, 16 linksboven), Erich Diller (17,18 boven, 19 boven, 20 boven, 21) Juliane Diller (1-10, 16 rechtsboven, 16 beneden, 18 beneden, 19 midden, 19 beneden, 20 midden, 20 beneden, 22, 24), Mathias Jaschhof (12, 13, 23 beneden), *Life magazine* (14 boven), *stern*, (14 midden, 15), Franz Wachtel (23 rechtsboven)

Kaart op blz. 6, 7 en 302, 303

Eckehard Radehose, Schliersee

Opmaak binnenwerk

ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 443 3301 5

D/2012/8899/107

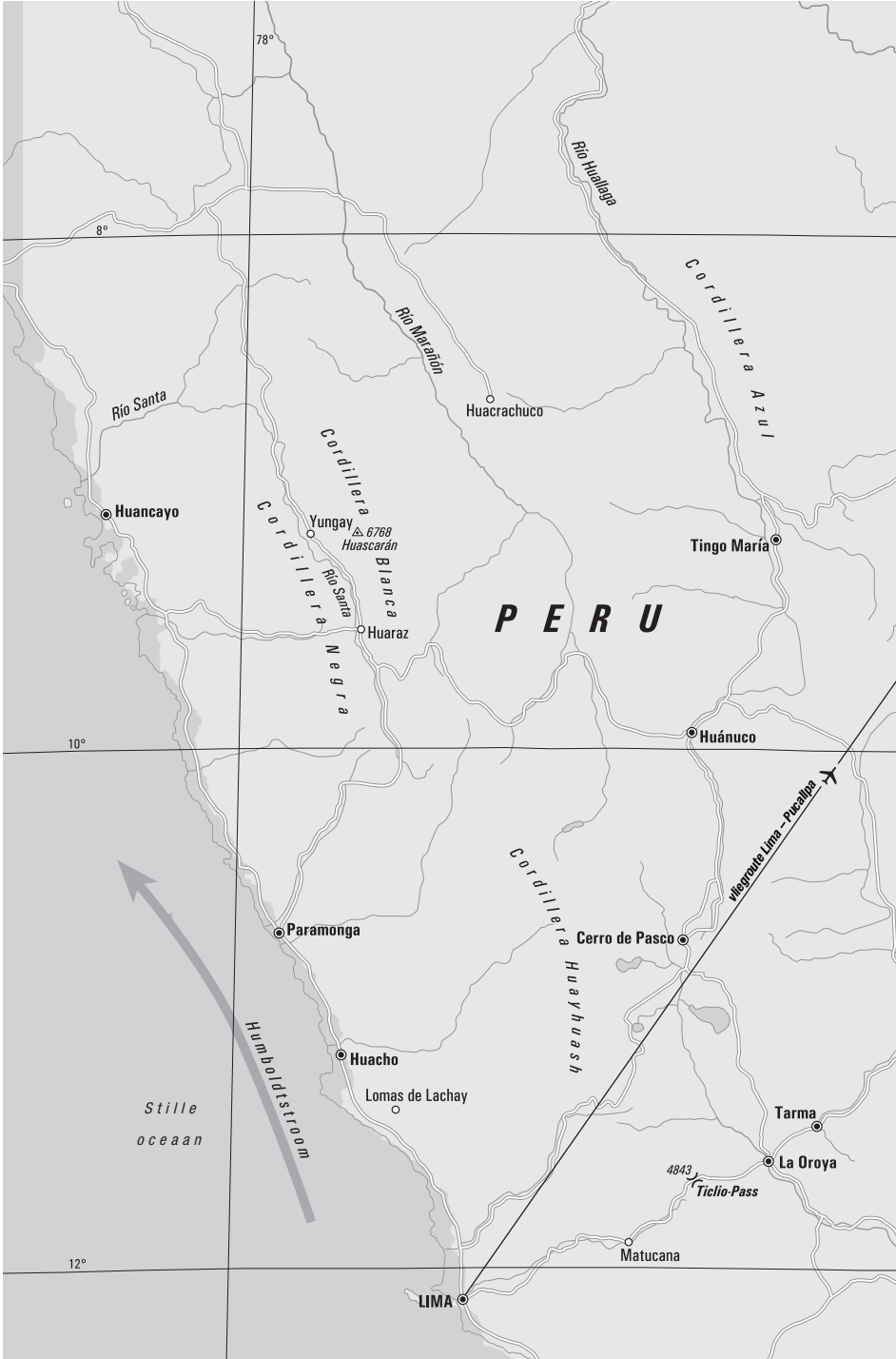
NUR 320

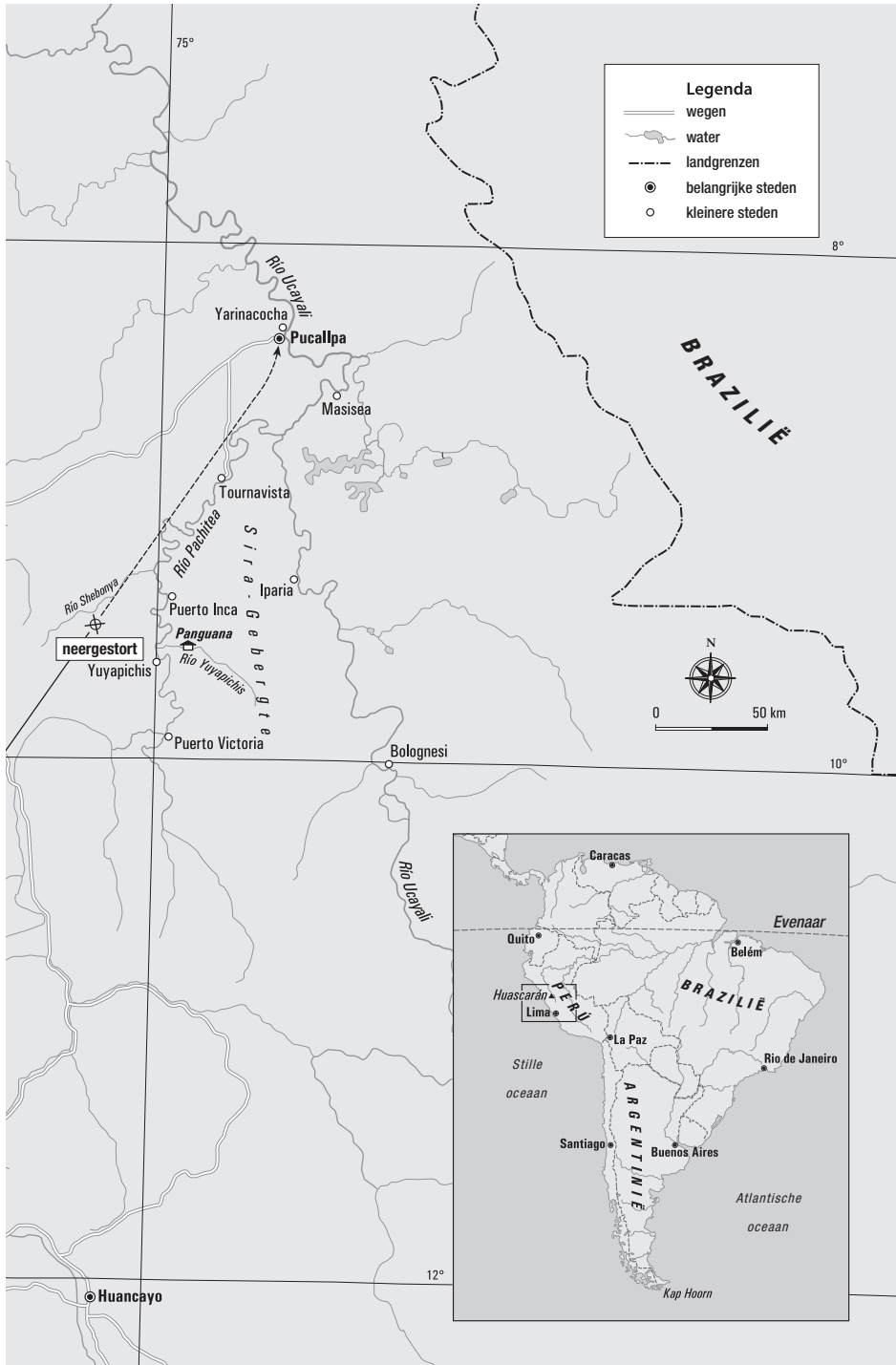
www.thehouseofbooks.com

All rights reserved.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn moeder,
die haar korte leven wijdde aan de vogelwereld van Peru
en veel te vroeg van mij weggenomen werd.

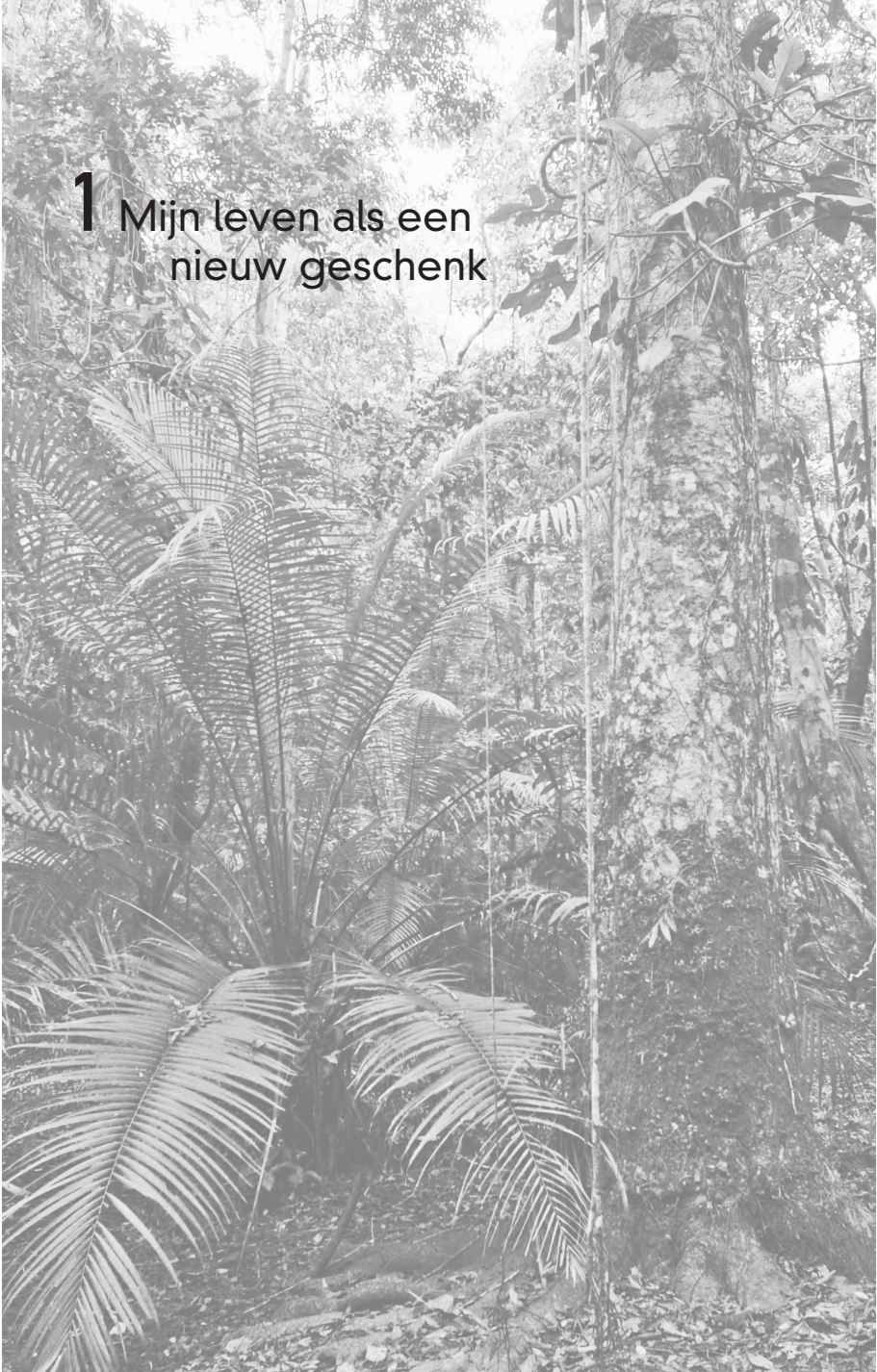

Inhoud

- 1 Mijn leven als een nieuw geschenk 10
- 2 Een jeugd omringd door dieren 16
- 3 Wat ik van mijn vader leerde voor het leven 38
- 4 Mijn leven in twee werelden 52
- 5 Hoe ik een oerwoudmeisje werd 66
- 6 De crash 88
- 7 Alleen in het oerwoud 98
- 8 Pucallpa nu 116
- 9 De grote rivier 124
- 10 De terugkeer 140

- 11 Eén passagier leeft nog! 160
- 12 Groeten uit het hier en nu en uit het hiernamaals 172
- 13 Verschrikkelijke zekerheid, kwellende onzekerheid 180
- 14 Niets is meer zoals het was 194
- 15 Thuiskomst in den vreemde 210
- 16 'Miracles still happen' 232
- 17 Een weerzien en een terugkeer 246
- 18 De geheime ziel van het woud 264
- 19 De toekomst vast voor ogen 286
- Dankwoord 300

1 Mijn leven als een
nieuw geschenk

Veel mensen vragen zich af hoe ik het voor elkaar krijg om toch steeds weer in een vliegtuig te stappen. Want ik behoor tot de weinige mensen die een vliegtuigcrash van grote hoogte overleefd hebben. Een ramp, die plaatsvond drieduizend meter boven het Peruaanse regenwoud. En dat is nog niet alles: daarna moest ik me elf dagen helemaal alleen zien te redden in de jungle. Toen ik uit de lucht viel was ik pas zeventien jaar oud.

Nu ben ik 56 jaar, een mooie leeftijd om herinneringen op te halen. En om onder ogen te zien dat mijn oude wonden nooit geheeld zijn en om de herinneringen, die na al die jaren nog net zo vers en levendig zijn, met andere mensen te delen. De crash, die ik als enige overleefde, heeft een enorme invloed gehad op de rest van mijn leven en heeft mij gevormd tot degene die ik nu ben. Destijds stonden de kranten in de hele wereld vol met mijn verhaal. Maar er stonden ook veel halve waarheden in en artikelen die weinig van doen hadden met de feiten. Door al die krantenartikelen word ik nu nog vaak over de crash aangesproken. Iedereen schijnt mijn verhaal te kennen en toch heeft

vrijwel niemand een echte voorstelling van wat er destijds werkelijk gebeurd is.

Natuurlijk is het niet zo eenvoudig te begrijpen dat ik na een overlevingsstrijd van elf dagen in de 'groene hel van de jungle' nog altijd van het regenwoud houd. De waarheid is dat het voor mij nooit een 'groene hel' was. Op dat moment, toen ik vanuit zo'n grote hoogte op aarde neerstortte, was het woud mijn redding. Zonder het verzachtende effect van de bomen en struiken had ik de klap op de grond nooit overleefd. Terwijl ik bewusteloos was, heeft het woud mij beschermd tegen de tropische zon. En later hielp het woud mij om uit de ongerepte wildernis mijn weg terug naar de bewoonde wereld te vinden.

Als ik een echt stadskind was geweest, zou het me niet gelukt zijn om weer in de bewoonde wereld terug te keren. Het was mijn geluk dat ik in mijn nog jonge leven al een paar jaar in het oerwoud doorgebracht had.

Mijn ouders hadden in 1968 hun droom verwezenlijkt en midden in het Peruaanse regenwoud een biologisch onderzoeksstation opgericht. Ik was toen veertien jaar oud en niet bijster enthousiast om mijn vriendinnen in Lima achter te laten en met mijn ouders en mijn hele hebben en houden en hond en parkiet naar de 'wildernis' te verhuizen. Zo stelde ik het me in ieder geval voor, hoewel mijn ouders mij al van kinds af aan op hun expeditie hadden meegenomen.

De verhuizing naar het oerwoud was een waar avontuur. Eenmaal aangekomen werd ik onmiddellijk verliefd op dit leven, hoe eenvoudig en bescheiden het ook was. Bijna twee jaar lang leefde ik in Panguana, zoals mijn ouders het onderzoeksstation naar een inheemse vogel genoemd hadden. Ik werd door hen onderwezen en verder vormde het oerwoud mijn leerschool. Daar leerde ik de regels, wetten en bewoners van de jungle kennen. Ik raakte vertrouwd met de plantenwereld, stelde mij

open voor de wereld van de vogels. Niet voor niets was ik de dochter van twee bekende zoölogen. Mijn moeder, Maria Koepcke, was de belangrijkste ornithologe van Peru. En mijn vader, Hans-Wilhelm Koepcke, is de auteur van een belangrijk oeuvre over de levensvormen van de dieren- en plantenwereld. In Panguana werd het oerwoud mijn thuis en leerde ik welke gevaren er dreigen. Ik was vertrouwd met de gedragsregels waarmee een mens in deze extreme omgeving kan overleven. Al als klein kind werden mijn zintuigen geprikkeld door de ongelooflijke wonderen die verscholen zitten in deze biotoop, die gezien de biologische verscheidenheid, de biodiversiteit, wereldwijd een toppositie inneemt. Ja, toen al leerde ik van het oerwoud te houden.

Die elf dagen ver weg van de bewoonde wereld in het tropische regenwoud, elf dagen waarop ik geen menselijke stem hoorde en niet wist waar ik mij bevond, die heel bijzondere dagen hebben mijn verbondenheid nog versterkt. In die dagen kreeg ik een band met het oerwoud die van beslissende invloed was op mijn latere leven en dat nog altijd is. Al vroeg leerde ik dat je alleen bang bent voor dingen die je niet kent. De mens heeft de neiging om alles wat hij vreest te vernietigen, zelfs als hij de waarde ervan nog helemaal niet kan inschatten. Gedurende mijn eenzame weg terug naar de bewoonde wereld ben ik vaak bang geweest, maar nooit voor het oerwoud. Het was niet de schuld van het oerwoud dat ik erin geland was. De natuur is altijd hetzelfde; of wij er zijn of niet, dat interesseert de natuur niet. Maar wij – ook dat heb ik gedurende die elf dagen aan den lijve ondervonden – kunnen zonder haar niet overleven.

Dat alles is voor mij reden genoeg om het behoud van dit unieke ecosysteem tot mijn belangrijkste levenstaak te maken. Mijn ouders lieten mij met Panguana een erfenis na, die ik met

heel mijn hart aangenomen heb. En nu leid ik hun werk in een beslissende fase: Panguana, groter dan ooit, moet verklaard worden tot beschermd natuurgebied. Daarmee gaat niet alleen de levensdroom van mijn vader in vervulling, waarvoor hij decennialang gestreden heeft, maar leveren wij ook een waardevolle bijdrage aan het behoud van het Amazoneregenwoud, niet in de laatste plaats om de wereldwijde klimatologische ramp tegen te gaan. Het regenwoud zit vol wonderen, waarvan wij de meeste nog niet eens kennen. Daarbij is het behoud ervan als groene long van de aarde van doorslaggevend belang voor het voortbestaan van een uiterst jonge soort op deze planeet: de mens.

In 2011 is het veertig jaar geleden dat de vliegtuigramp van 1971 plaatsvond. In al die jaren is er veel geschreven over mijn 'ongeval', zoals ik de crash noem. Ontelbare krantenpagina's werden gevuld met wat de mensen beschouwen als 'Julianes verhaal'. Er waren veel goede bijdragen, maar helaas ook vele die weinig te maken hadden met de werkelijkheid. Er is een periode geweest dat de aandacht van de media mij haast verstikte. Om mijzelf te beschermen heb ik jarenlang gezwegen, elk interview geweigerd en me geheel teruggetrokken. Nu is het echter tijd om mijn zwijgen te doorbreken en te vertellen hoe het werkelijk was. En daarom zit ik nu op de luchthaven van München op mijn ingepakte koffer, om een reis te maken die voor mij om twee redenen belangrijk zal zijn: om te bereiken dat het natuureservaat Panguana opgericht wordt en om mijn verleden onder ogen te zien. Verleden, heden en toekomst worden op die manier zinvol samengebracht. Dat wat mij destijds overkwam en de vraag waarom uitgerekend ik de ramp met de LANSA mocht overleven – allemaal heeft het nu eindelijk een diepere betekenis.

En dan zit ik in het vliegtuig. Ja, het verbaast mensen dat ik het telkens weer kan opbrengen om in een vliegtuig te stappen. Het lukt me door wilskracht en discipline. Het lukt me omdat ik wel moet, wil ik naar het oerwoud terugkeren. Maar het is moeilijk. Het vliegtuig maakt vaart, we stijgen op, duiken diep in de dikke wolkendeken aan de hemel boven München. Ik kijk uit het raam, en ineens zie ik...

2 Een jeugd omringd door dieren

... die zwarte, ondoordringbare wolken en flitsende bliksems. We zijn beland in zwaar onweer en de piloot vliegt recht deze heksenketel in. Het vliegtuig wordt een speelbal van de orkaan. Uit de opbergvakken vallen stukken bagage en feestelijk verpakte kerstcadeautjes, bloemen en speelgoed naar beneden, boven op ons. Het vliegtuig stort opeens in diepe luchtzakken en stijgt vervolgens pijlsnel weer op. Mensen gillen van angst. En opeens is daar die felle flits boven de rechtervleugel...

Ik adem diep door. Boven mij dooft het teken, ik kan mijn gordel losmaken. We bevinden ons net voorbij München en ons vliegtuig heeft de reguliere vlieghoogte bereikt. Na een tussenlanding in Madrid zullen mijn man en ik overstappen op het vliegtuig naar Lima. Twaalf uur hebben we dan nog voor de boeg, twaalf uur in de hoogste spanning op circa tien kilometer boven de aarde. Boven Portugal zullen wij het vasteland achter ons laten en de Atlantische Oceaan oversteken.

Als ik terug wil naar het land waar ik geboren ben, heb ik

geen andere keus. Ook in het tijdperk van lowbudgetvluchten is een reis om de halve wereldbol geen kinderspel. Ik verander niet alleen van continent, maar ook van tijdzone, klimaat en jaargetijde. Als het bij ons lente is, breekt in Peru de herfst aan. En zelfs binnen Peru maak ik twee verschillende klimaatzones mee: een gematigde in Lima en een tropische in het regenwoud. Maar vooral is het voor mij elke keer een reis naar het verleden, want in Peru kwam ik ter wereld, in Peru groeide ik op en in Peru vond de gebeurtenis plaats die mijn leven volledig zou veranderen: ik stortte neer met een vliegtuig, overleefde als door een wonder zelfs nog vele dagen helemaal alleen te midden van de jungle en vond de weg terug naar de mensen. Mijn leven werd mij voor de tweede keer geschonken, het was als een wedergeboorte. Alleen verloor dit keer mijn moeder het leven.

Mijn moeder vertelde mij vaak hoe gelukkig ze was toen ze zwanger was van mij. Mijn ouders verrichtten hun intensieve onderzoek gezamenlijk en hielden boven alles van hun werk. Ze hadden elkaar in Kiel leren kennen tijdens hun studie, en aangezien het in het naoorlogse tijdperk voor gepromoveerde en gepassioneerde biologen lastig was om een geschikte baan te vinden, had mijn vader besloten om te emigreren naar een land met een hoge, nog niet onderzochte biodiversiteit. Zijn toenmalige verloofde, Maria von Mikulicz-Radecki was enthousiast over het plan en volgde hem na haar promotie, wat destijds een ongehoorde onderneming was voor een ongetrouwde jongedame. Mijn grootvader vond het maar niks dat mijn moeder de verre reis helemaal alleen maakte. Maar als zij eenmaal iets in haar hoofd had, kon niemand het er meer uit praten. Mijn man is overigens van mening dat ik die eigenschap van haar geërfd heb.

In de kathedraal van het stadsdeel Miraflores in Lima trouw-

den zij al gauw na hun aankomst in de nieuwe wereld. Mijn moeder was teleurgesteld dat zij als katholiek met mijn protestantse vader niet voor het hoofdaltaar, maar in een kleine zijkapel in de echt verbonden werd. Destijds waren oecumenische huwelijken niet algemeen en de katholieke pastoor probeerde mijn moeder ervan te overtuigen dat zij mijn vader 'tot het rechte geloof zou mogen leiden'. Het feit dat hij hier zo op aandrong irriteerde mijn moeder zo, dat ze niet langer naar de katholieke mis ging en ze na mijn geboorte besloot om mij niet katholiek, maar protestants te laten dopen.

Toen mijn ouders in het huwelijk traden, sprak mijn moeder nog geen Spaans en daardoor kon ze de trouwceremonie niet volgen. Op een gegeven moment werd het merkwaardig stil in de kerk, waarop de priester zei: 'Señora, u moet nu "sí" zeggen.'

Dat deden ze allebei, en van ganser harte – niet alleen tegen elkaar, maar ook tegen een nieuwe manier van leven die ze gezamenlijk wilden leiden. Ze verlieten al snel hun kleine woning en betrokken een groter huis dat het eigendom was van vrienden; daar kwam ik ter wereld. Later richtten ze een paar straten verderop het destijds in onderzoekskringen bekende Humboldt-huis op, waarin ze kamers onderverhuurden aan rondreizende wetenschappers uit de hele wereld. Hun privé-deel scheidden ze gewoon met gordijnen af. Het Humboldt-huis in Miraflores zou de geschiedenis ingaan als een ontmoetingsplek en basisstation van vermaarde wetenschappers.

Hoewel ze met hart en ziel van hun werk hielden, was ik absoluut gewenst. Mijn vader hoopte op een meisje en toen ik op een zondag in 1954 's avonds om zeven uur in de Clínica Delgado in de stadswijk Miraflores van Lima ter wereld kwam, ging zijn wens in vervulling. Ik was een achtmaands kindje en moest eerst in de couveuse. Misschien was het een goed voor-

teken dat mijn ouders besloten mij de naam Juliane te geven. Het betekent 'de blijmoedige' – en ik vind deze naam goed bij mij passen.

In die tijd leefden ook de moeder van mijn vader en zijn zus Cordula bij ons in Peru. Mijn grootmoeder wilde enkele jaren in het land doorbrengen waar twee van haar zonen naartoe geëmigreerd waren. Want nadat mijn vader hier vaste voet gekregen had, besloot ook zijn jongere broer Joachim in 1951 om hier een bestaan op te bouwen. Hij werkte als administrateur op diverse grote haciënda's in het noorden van het land; één haciënda was zelfs zo groot als België. Mijn ouders bezochten oom Joachim een paar keer in Taulís, dat voor hen als zoölogen een buitengewoon interessant gebied was. De Andes zijn hier met tweeduizend meter relatief laag, waardoor er tussen de oosten en westzijde van het gebergte een buitengewone uitwisseling plaatsvindt van flora en fauna. Mijn ouders ontdekten daar enkele nieuwe diersoorten. Maar volledig onverwachts en terwijl mijn grootmoeder en tante in Duitsland hun vertrek voorbereidden, kwam mijn oom Joachim om het leven in Taulís. Het ene moment was hij nog kerngezond, amper twee uur later stierf hij aan krampen. Tot op de dag van vandaag is niet verklaard of hij tetanus had of mogelijk het slachtoffer werd van een vergiftiging door papaverboeren die hij op het spoor gekomen was.

Moeder en zus hadden echter thuis al alles opgegeven en besloten nu toch te komen. Zo had ik het geluk in de eerste jaren van mijn kindertijd niet alleen vader en moeder, maar ook mijn grootmoeder en tante om mij heen te hebben. De twee bleven zes jaar in Peru. Mijn tante werkte tijdelijk als hoofdredacteur bij de *Peruaanse Post*, een Duitse krant in Lima. Daarna keerden ze weer terug naar hun geboorteland, mijn tante omdat daar qua werk betere mogelijkheden waren en mijn grootmoeder

vanwege haar gezondheid en waarschijnlijk ook omdat ze heimwee had naar Duitsland.

Ik groeide tweetalig op, met Spaans en Duits. Die laatste taal spraken we thuis, mijn ouders hechtten er veel waarde aan dat ik hun moedertaal perfect leerde. Dat was niet zo vanzelfsprekend; enkele van mijn schoolvriendinnen van Duitse afkomst beheersten de taal van hun voorouders slechts gebrekkig. Spaans sprak ik met mijn Peruaanse vriendinnen, met ons dienstmeisje en later ook op school. Mijn ouders hadden die taal pas echt goed in Peru geleerd en hoewel ze hem aardig onder de knie hadden, slopen er telkens weer een paar foutjes in.

Peruanen zijn echter beleefde mensen. Toen mijn moeder eens wilde vertellen hoe een auto ‘met razende snelheid (in het Duits: *mit Karacho*) om de hoek vloog’ en het vrij letterlijk vertaalde, werd ze daar voorzichtig op gewezen: ‘Natuurlijk *kunt* u dat zo zeggen, *señora*, maar misschien *zou* u dat beter niet doen,’ want *carajo* is in het Spaans een tamelijk vulgaire uitdrukking, die een dame eigenlijk niet in haar mond dient te nemen.

Op een dag, ik was al bijna volwassen, viel het me op dat mijn vader mij in het Spaans met ‘u’ aansprak. Ik zei tegen hem: ‘Maar dat kun je toch niet doen, ik ben je dochter!’ Hij werd heel verlegen en gaf toe dat hij de jij-vorm nooit echt geleerd had. Hij was een zeer vormelijk mens, had weinig vrienden die hij met ‘jij’ aansprak en hanteerde daarom zonder uitzondering de beleefdheidsvorm.

In Lima ging ik naar de Duits-Peruaanse Alexander von Humboldt-school. Eigenlijk werden we vooral in het Duits onderwezen, maar de toenmalige militaire regering hechtte er waarde aan dat vakken als geschiedenis en aardrijkskunde in het

Spaans werden gegeven. Ik heb zeer fijne herinneringen aan mijn schooltijd, hoewel de Peruaanse medescholieren uit veel betere kringen kwamen. Geen wonder, je moest schoolgeld betalen, dat konden arme gezinnen zich niet permitteren. Aan het einde van de schoolperiode vond de verplichte reis plaats die in Peru *Viaje de Promoción* genoemd wordt. Ik ging mee, maar het eindexamen kwam voor mij te vervallen. En dat terwijl er speciaal een Duitse afvaardiging gekomen zou zijn om ons te toetsen.

Een vlucht boven de Andes zou alles veranderen.

Als ik na school thuiskwam, werd ik omgeven door dieren. Mijn moeder bracht als ornithologe voortdurend gewonde of aangeschoten vogels mee naar huis, die wij er weer bovenop hielpen. Een tijdlang waren stuithoenderen, ook wel tinamoes genoemd, haar voornaamste studieobject. De tinamoe is een vogelsoort die uiterlijke kenmerken heeft van de patrijs, maar hiermee niet nader verwant is en alleen in Zuid-Amerika voorkomt.

Het is grappig om het gedrag van deze vogels met het Zuid-Amerikaanse machismo te vergelijken. Bij de stuithoenderen hebben de vrouwtjes het voor het zeggen: ze houden er meerdere mannetjes tegelijk op na en die moeten flink aan de bak. Zij bouwen het nest, moeten de eitjes uitbroeden en de jongen opvoeden, terwijl het vrouwtje het territorium verdedigt. Dit leidt tot problemen: als een mannetje van het nest wil om iets te eten, wordt hij door het vrouwtje onmiddellijk weer naar de eitjes gejaagd. De eitjes zijn overigens zo bruin als chocolade en zo glanzend als porselein.

Soms brachten wij ook kuikentjes groot die net uit het ei gekomen waren. We voerden ze voorzichtig met een pipet. Het liefst aten ze een mengsel van hardgekookt ei, gehakt en vitaminepreparaten. Mijn moeder had er een goed gevoel voor:

nooit is er een kuikentje onder haar handen gestorven. Het verzinnen van een naam was mijn taak. Ik verzond de grappigste namen: een grote hagedis noemde ik Krokokleedje en mijn stuithoenderen heetten Piups, Kussentje en Kastanjeoogje.

Van oorsprong stammen deze dieren uit een magisch landschap. Het gebied heet Lomas de Lachay, het is een natuurgebied aan de kust van de Grote Oceaan. Door delen van Peru strekt zich een uiterst droge woestijn uit, de Atacama. Doordat de koude Humboldtstroom langs de kust stroomt, vormt zich een dichte neveldeken, Garúa genaamd, die op sommige plekken, waar hij tegen de hellingen van de Andes stoot, voor een verbazingwekkend weelderige vegetatie zorgt. Midden in de woestijn treft men op die plekken prachtige kleurrijke planteneilanden aan. Mijn ouders hebben mij er een paar keer mee naartoe genomen. De bloeiende oase midden in de monotone bruine woestijn beschouwde ik bij elk bezoek als een waar wonder. Dit was de plek waar onze stuithoenderen vandaan kwamen.

We hadden ook een bonte papagaai genaamd Tobias, die ik, toen ik net leerde praten, Bio noemde. Bio was al voor mijn geboorte bij ons en kon mij aanvankelijk niet uitstaan: hij was ja-loers. Als ik hem als klein kind naderde, enthousiast 'Bio, Bio' roepend, pikte hij naar mij, en dat ging een tijdje door – tot hij mij uiteindelijk noodgedwongen accepteerde. Tobias was een heel slimme papagaai, die het niet fijn vond als zijn kooi vies was. Als hij een 'boodschap' moest doen liet hij een bepaald geluid horen. Dat was voor ons het teken om Tobias uit zijn kooi te halen en naar de wc te brengen. Ja, naar het echte mensentoilet! Wij hielden hem boven de toiletpot en – plons! – hij liet zijn boodschap vallen. Toen Tobias op een dag een hartaanval kreeg, genas mijn moeder hem met Italiaanse Cinzano. Die bracht zijn bloedcirculatie weer op gang en, niet zo verwon-

derlijk, vanaf die dag was hij dol op dit aperitief. Elke keer als er gasten waren, schommelde Tobias heen en weer en wilde hij ook een slokje hebben.

In een brief aan een vriendin in Duitsland schreef mijn moeder dat ik, toen ze mij voor de eerste keer meenamen naar de Río Pachitea, die later zo'n belangrijke rol zou spelen in mijn leven, het oerwoud zo geweldig vond. Ik was toen pas vijf jaar oud.

Ze kan verbazingwekkend goed met elke situatie overweg, bijvoorbeeld slapen in de tent of in de slaapzak op een rubbermatras op het strand of in een boot, dat vindt ze allemaal interessant. En je moet je voorstellen hoe de sfeer hier op de Río Pachitea is: de schemerachtige ochtend of avond met dichte mist, met het geroep van de brulapen, de rivier is zilvergroen, dicht bij de boot de hoge muur van het donkere oerwoud, waaruit het veelstemmig concert klinkt van de krekels en cicaden. Je hebt het gevoel dat je hier echt nog in de oernatuur bent. Juliane was het meest enthousiast over de bloeiende bomen en alle verschillende mooie vormen van de bladeren. Ze heeft al een herbarium aangelegd...

Toen ik negen was, kwam de Belgische dierenvanger Charles Cordier met zijn vrouw, kinderen en menagerie bij ons op bezoek. Cordier kreeg van bekende dierentuinen in de hele wereld de opdracht om exemplaren van bepaalde diersoorten te vangen. Hij bezat een buitengewoon intelligente grijze roodstaart genaamd Kazuco, die uitstekend kon spreken; zo heb ik het daarna nooit meer van een papagaai gehoord. Er waren ook nog de boxerteef Böcki en de uil Skadi, die 's nachts in de badkamer mocht rondvliegen. Monsieur Cordier liet daarvoor expres muizen los, zodat de uil die kon vangen. Soms pakte ze ook mijn vaders scheerkwast, want die leek wel wat op een muis.

Kazuco, de grijze roodstaart uit Congo, begroette je 's och-

tends met *'Good morning'* en 's avonds met *'Good evening'*. Ik was enorm gefascineerd door dit slimme kereltje, dat ook 'Böcki, zit!' kon zeggen, waarop de boxerteef inderdaad ging zitten. Kazuco nam geluiden en zinnen ongelofelijk snel in zich op; in de dagen waarin hij in het Humboldt-huis verbleef leerde hij zeggen: *'Lima has two million people.'* Ik vond het leuk om zijn prachtig grijs geschakeerde verenkleed te aaien, tot hij mij op een dag stevig in mijn vinger beet, waaraan ik een litteken heb overgehouden. Helaas stierf onze Tobias in hetzelfde jaar aan een longontsteking.

Zelf werd ik in het jaar daarop ernstig ziek – en dat uitgerkend in de grote vakantie! Ik kreeg roodvonk, wat mijn ouders zeer verontrustte, want de jongste zus van mijn vader was op dezelfde leeftijd aan deze ziekte gestorven. Ik was vroeger klein, dun en zwak en daarom haalde de hele familie opgelucht adem toen ik na vele weken weer op de been was en voor mijn dieren kon zorgen.

Ook honden vond ik van jongs af aan fantastisch. Al op mijn derde kreeg ik een patrijshond. Ik was stapelgek op Ajax. Helaas moesten we hem weer weggeven, omdat hij meer ruimte nodig had om te rennen dan in de grote stad voorhanden was en hij telkens onze tuin verwoestte. Wat was ik verdrietig!

Des te gelukkiger was ik toen op mijn negende eindelijk een lang gekoesterde wens in vervulling ging: we gingen naar het dierenasiel, waar Lobo al op mij wachtte. Lobo was een prachtige herdershondbastaard, die later ook de verhuizing van Lima naar het oerwoud van Panguana meemaakte en maar liefst achttien jaar oud werd.

Sommige vogels kwamen uit zichzelf naar ons toe, alsof het gerucht de ronde deed dat ze het bij ons goed zouden hebben. Op een dag fladderde er een grote Andesmerel naar binnen. Mijn ouders hadden juist bezoek van Amerikaanse ornithologen van

de Berkeley University, die haar meteen de juiste naam gaven. Ze noemden de merel Professor vanwege haar geelomrande ogen, die haar een bebrilde, intelligente uitstraling gaven. Behalve de Professor – die ik overigens Franziska noemde – hadden we nog een geelvoorhoofdamazonen en een zonnepapegaai. Dat zijn onbeschrijflijk mooie vogels. Als ze hun vleugels uitspreiden, ontvouwt zich een bonte waaijer van heldere aardkleuren. Later, in het oerwoud van Panguana, profiteerde ik van mijn vroege ervaringen. Toen indianen dwergpapegaaien naar mij brachten die ze heel klein uit de nesten gehaald hadden, lukte het mij ze te laten opgroeien. Net als de oerbewoners kauwde ik bananen voor en stopte ik de brij in hun snavel. Op die manier werden ze opmerkelijk tam.

Zeldzame vogels waren er ook in de buurt van Lima, bij een ontoegankelijke baai direct aan zee. Daar gingen mijn ouders graag naartoe en terwijl zij hun observaties deden, speelde ik aan het strand, waarbij ik vaak verbrandde. Wat geen wonder is, tenslotte ligt Lima slechts enkele breedtegraden van de evenaar verwijderd. Mijn huidarts zegt in ieder geval nu nog altijd: 'Uw rug heeft echt te veel zon gezien.' En hij heeft gelijk. Destijds ging men nog zorgeloos zonnebaden. Hetzelfde gold voor bestrijdingsmiddelen. We namen altijd een spraybus met DDT mee – dit zou nu ondenkbaar zijn!

Op dit strand leefden ook kleine kreeftjes, die *muymuy* heten. *Muy* is het Spaanse woord voor 'veel' – de verdubbeling van het woord zegt iets over hun gedrag. Soms bedekten ze het hele strand en als je het water in wilde, moest je met je blote voeten over ze heen lopen. Dat voelde echt raar aan! Ik was echter een meisje dat geen angst kende voor de uitwassen van de natuur en daar ook geen hekel aan had, ik rende zo snel ik kon over ze heen en stortte mij in het water.

Toen mijn vader na een jarenlange odyssee eindelijk in Lima

aankwam, had hij een aanbevelingsbrief op zak voor de dochter van een admiraal die mijn grootvader van moederszijde kende. Haveloos stond hij voor hun deur; in eerste instantie wilden ze hem niet eens binnenlaten. Dankzij de aanbevelingsbrief ging niet alleen de deur voor hem open, maar opende ook het hart van deze mensen zich, die later mijn peetoom en -tante werden. Zo kwam het dat behalve ons eigen huis – het Humboldt-huis – het huis van mijn peetoom een van de plekken in Lima werd waar ik het liefste verbleef. Mijn peetoom en zijn familie waren ook Duits, ze verdienden in Peru een vermogen door de handel in katoen en papier. Toen mijn moeder naar Lima kwam, organiseerden deze trouwe vrienden zelfs de bruiloft van mijn ouders. Tot mijn veertiende bracht ik er vaak vakanties door. Ik hield van het huis, dat opgetrokken was in Bauhaus-stijl, en van de fabelachtige tuin, de vijver met goudvissen en het zwembad waarin ik leerde zwemmen. Soms liet ik in de tuin mijn stuithoenderen, die ik altijd in een kooitje meenam, vrij rondlopen. In gedachten zie ik mezelf nog door de straat van het Humboldt-huis naar de kust lopen, in de ene hand de kooi met Kussentje en Kastanjeoogje en in de andere hand mijn tas. Het huis is gunstig gelegen aan de steile kust die van de stad naar de Grote Oceaan afhelt. In die tijd stonden er in deze buurt allemaal van dit soort villa's. Wie daar woonde, kon zich veel personeel veroorloven. Mijn ouders leefden echter veel eenvoudiger en wilden dat ook; voor hen was het belangrijk dat je 'jezelf bleef'. Maar veel van mijn schoolvriendinnen groeiden wel met personeel op. Moesten ze een keertje niezen, dan riepen sommigen van hen meteen hun dienstmeisje zodat zij een zakdoek en een glas water ging halen.

Wat een shock toen ik tijdens een van mijn latere bezoeken weer eens in de buurt was en er rond het huis van mijn peetoom allemaal flats als paddenstoelen uit de grond geschoten

waren! Hoe klein lijkt het in feite grootschalige en ruime huis nu, weggedoken in de schaduw van deze architectonische reuzen. De andere villa's zijn afgebroken, vroegere eigenaren hebben ze voor veel geld verkocht. Alleen de dochter van mijn peetoom weigert hardnekkig hun voorbeeld te volgen. Ze veranderde niet eens van mening toen in haar directe omgeving een pretpark werd aangelegd. En zo is haar huis een standvastige getuige uit de jaren van mijn kindertijd, een continuüm in de wisseling der tijden.

Ook het huis van mijn ouders, het Humboldt-huis, bestaat niet meer. Net als in elke andere metropool veranderen ook de wijken in Lima sneller dan je soms zou wensen. De straten van mijn kindertijd zijn nog altijd rustig en veilig – maar de eerste keer dat ik ontdekte dat het huis verdwenen was, werd ik overvallen door een diepe droefheid. Op zo'n moment word je je ervan bewust dat vanaf nu alleen nog de herinnering overblijft, de herinnering aan hoe het Humboldt-huis vaak tot de nok toe gevuld was met wetenschappers als ornithologen, geologen en cactee-onderzoekers.

Ze kwamen overal vandaan – uit Zwitserland, Duitsland, Amerika, Australië. Elk van de drie gastenkamers had een eigen badkamer en voor alle onderzoekers samen waren er een grote gemeenschappelijke werkkamer, een bibliotheek en een gemeenschappelijke keuken. Steun kregen de reizende wetenschappers van het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken en de in 1955 opgerichte Duitse Ibero-Amerika-stichting. Voor de kosten ter plaatse regelde mijn vader meestal een soort beurs via het Peruaanse ministerie van Landbouw. Als de wetenschappers op expeditie gingen, konden ze hun spullen bij ons opslaan. Bij terugkomst hadden ze altijd veel te vertellen.

Voor mij was het een heerlijke tijd.

Hoe breekbaar dit geluk echter was, ondervonden mijn ouders

toen zij, nog geen half jaar na mijn geboorte, een reis van twee maanden door het oerwoud wilden maken. Ik bleef goed verzorgd achter bij mijn tante en grootmoeder. Maar acht dagen na hun vertrek kregen ze een ongeluk in het regenwoud aan de oostelijke helling van de Andes. Een vrachtwagen slingerde een afgescheurde bovengrondse telefoonkabel met razende snelheid door de lucht. Die wierp mijn ouders omver, met zware verwondingen als gevolg. Mijn vader had talrijke snijwonden en een hersenschudding; hij brak bovendien zijn sleutelbeen en een rib. Mijn moeder was bewusteloos en bloedde hevig; zij bleek een schedelfractuur te hebben. Ze moest wekenlang het bed houden en herstelde slechts langzaam. Later kon ze zich het ongeluk en de tijd daarna niet meer herinneren en haar reuk- en deels haar smaakvermogen waren achteruitgegaan. Haar verdere leven werd ze geplaagd door hoofdpijn. Dat weerhield haar er echter niet van om, eenmaal genezen, haar onderzoekswerk weer op te pakken. 'Het was veel erger geweest,' placht ze te zeggen, 'als ik niets meer had kunnen zien.'

Zodra het mogelijk was, namen mijn ouders mij mee op hun expedities. Vaak gingen we het dunne bergwoud van Zárate op de westzijde van de Andes in; dat was een zeer afgelegen woud dat nog nooit onderzocht was, met talrijke nieuwe dieren en plantsoorten. Hier ontdekte mijn moeder een volkomen nieuwe vogelsoort, die ze *zaratornis* noemde. Het gebied was een tot dan toe onbekende vegetatiezone en mijn ouders vonden hier een veelvoud aan nieuwe planten en zelfs bomen, die in vakkringen veel opzien baarden. Ik herinner me de uitstapjes nog heel goed. Eerst reden we een heel eind met de auto, daarna ging het te voet bergopwaarts – ik voel nog altijd het gewicht van mijn kleine rugzak. Het lukte niet om de berg in een dag te beklimmen, we moesten een nacht op de berghelling onder de blote hemel slapen. Boven in het woud bleven we

ongeveer een week kamperen. Mijn ouders hielden deze plek angstvallig geheim, om het bos te beschermen tegen plunders. Ik was dol op deze tochten en kon mezelf urenlang in de natuur vermaken, zo klein als ik was.

Ik was amper twee jaar toen mijn vader vertrok voor een nog veel langere reis: hij moest terug naar Kiel om zijn lesbevoegdheid te halen en een aantal verplichte colleges te geven. Op 27 december 1956 vertrok hij met het schip *Bärenstein*, op 25 januari 1957 bereikte hij Bremen. Wegens moeilijkheden met formaliteiten in Kiel – vooral omdat hij niet in Duitsland woonde – hield hij zijn promotievoordracht uiteindelijk in juli aan de universiteit in Hamburg, waar hij direct enkele jaren verlof kreeg met de verplichting daar na zijn terugkeer colleges te geven. Zijn proefschrift had hij gehouden over de ecologie en de biogeografie van de wouden op de westzijde van de Peruaanse Andes.

Alsof Europa hem ook dit keer niet wilde loslaten, werd zijn terugkeer naar Peru een uiterst moeizame reis. Aanvankelijk wilde hij van La Rochelle met de *Reina del Pacífico* reizen, die had echter vertraging. Na een lange wachttijd hoorde hij dat het schip op een koraalrif was gelopen en in Engeland gerepareerd moest worden. Dus reisde hij terug naar Parijs om een nieuwe overtocht te boeken. Tot zijn schrik vernam hij echter dat tot het eind van het jaar alle schepen reeds volgeboekt waren. Door toeval kon hij nog net een plek bemachtigen op de *Lucania*, die vanuit Cannes vertrok. Maar de *Lucania* kwam niet verder dan de Canarische eilanden; het schip had flinke averij opgelopen. Hij moest dus een nieuwe mogelijkheid zoeken om de overtocht te maken en vond een plek op de *Ascania*, die hem tot Venezuela bracht, waar hij pas op 7 september aankwam. Van daaruit moest hij nog 5000 kilometer naar Lima over land afleggen, via Bogotá en Quito. Mijn vader moet deze

odyssee als een herhaling van zijn eerste reis naar Peru ervaren hebben! Maar daarover later.

Ik had mijn vader negen maanden niet gezien – geen wonder dat ik na zijn terugkeer eerst ‘oom Papi’ tegen hem zei!

Ook ons dienstmeisje Alida is onlosmakelijk met mijn kindertijd verbonden. Zij behoort tot een zwarte minderheid in Peru en was achttien toen ze bij ons kwam, ik was toen vijf. In die tijd was ik heel dun en wilde ik nooit eten. Nog laat in de middag kon je mij met iets in mijn mond door de tuin zien wandelen, en dat was dan meestal een restje van het middageten. Nu is Alida bijna zeventig en elke keer als ik in Lima ben, zien we elkaar. We hebben elke keer veel met elkaar te bepraten, wisselen recepten uit en vroeg of laat beginnen we altijd over het verleden.

‘Weet je nog,’ vraag ik haar, ‘dat er bij die Duitse onderzoeker een giftige slang ontsnapt was? Jij wist gelukkig niet dat hij giftig was.’

‘Ja,’ antwoordt ze, rollend met haar ogen, ‘maar ik was degene die in de tuin het spoor ontdekt had! Op het laatste moment heeft jouw vader hem gevangen en nog naar die rare vent op het schip laten brengen.’

We herinneren ons dat zij het goed vond dat ik met mijn vriendinnen boven kaarsvlammen marshmallows roosterde en dat een de vriend van onze familie, Alwin Rahmel, me in het restaurant overhaalde om een *quadril* te bestellen.

‘Je had er geen idee van dat dat een enorme steak was,’ zegt Alida lachend. ‘Toen hij gebracht werd, was hij groter dan jijzelf.’

Als ik niet kon slapen omdat ik bang was voor de tunchi, een Peruaanse mythische vogel uit het oerwoud, troostte Alida mij. ‘Tunchi’s leven alleen in het oerwoud,’ zei ze. ‘Hier in Lima komen ze echt niet voor.’

Ze kon natuurlijk niet weten dat we een paar jaar later naar het oerwoud zouden verhuizen. Tunchi's heb ik echter nooit gezien. Maar wel, en toen was ik pas vijf, een woedende stier.

We maakten weer eens een excursie naar het oerwoud. Daar woonde Peter Wyrwich, een Duitse veefokker die mijn ouders een handje hielp en in opdracht van het Natuurhistorisch Museum af en toe doelgericht vogels en zoogdieren ving. Als wij op bezoek kwamen, maakte ik samen met zijn zoon Peter jr. de buurt onveilig. We moesten onze kleine neusjes overal insteken, of het nu machines waren of de dieren in hun stal. Met poppen speelde ik toch al nooit; alles wat technisch was vond ik veel interessanter.

'Kom,' zei Peter op een dag zelfbewust, 'ik laat je zien hoe je een koe melkt.'

Deze 'koe' was echter een jonge stier, maar noch Peter noch ik hadden een flauw vermoeden dat er een klein maar belangrijk verschil bestaat tussen vrouwelijke en mannelijke dieren. Toen Peter stevig aan het ding trok dat hij voor de uier aanzag, reageerde het beest uiterst verontwaardigd, begon te trappen en raakte daarbij mijn hoofd, zodat ik dwars door de stal vloog. Zo is dat: wie met dieren opgroeit, moet ook kunnen incasseren.

Als je ouders zoölogen zijn komt het bovendien goed uit als je niet zo snel ergens van griezelt. Een keer kochten mijn ouders op de markt een reusachtige haai, in wiens maag zich een mensenhand bevond! Mogelijk was deze afkomstig van een slachtoffer van het gevangeneiland in zee, dat net als Alcatraz voor San Francisco berucht was omdat je er niet kon ontsnappen. Wie dat toch probeerde, belandde in een sterke stroming die hem in snel tempo de open zee introk. Naar men zei had nog nooit iemand het vasteland bereikt. De haai is overigens geen mensetend roofdier en de hand was vast pas na

de dood van de man verorberd. Later kon de haai – zonder zijn maaginhoud – in het museum bewonderd worden.

Zolang ik nog niet naar school ging, namen mijn ouders mij 's middags meestal mee naar het museum. Ik dwaalde er rond door de enorme hallen met hun hoge, openslaande deuren en de vele preparaten van Peruaanse dieren en planten. Soms was ik een beetje bang, vooral voor de tentoongestelde mummies, maar na verloop van tijd gingen deze vreemde dingen bij mijn leven horen als alle andere dingen.

Maar ineens werd er gezegd: we gaan naar Duitsland. Dat was in de zomer van 1960. Ik was vijf en zou nu voor het eerst naar het land van mijn voorouders gaan. Eigenlijk wilden we met ons drieën de Atlantische Oceaan oversteken, maar iemand moest thuisblijven om voor het Humboldt-huis en zijn gasten te zorgen. Mijn moeder wilde bekende collega-onderzoekers in Europa ontmoeten en met hen praten over haar bevindingen, en aangezien ik niet vijf maanden met mijn vader alleen kon blijven, nam ze me gewoon mee. Ik was enorm opgewonden, want het belooft een spannende reis te worden.

Eerst vlogen we in een lawaaierig propellervliegtuig naar Guayaquil in Ecuador. Van daaruit voeren we op een bananenvrachtschip genaamd *Penthelicon* door het Panamakanaal richting Hamburg. Ik keek toe hoe in de haven de bananen ingeladen werden – enorme, nog groene trossen. Als een van die bananen een geel plekje had, al was dat nog zo klein, werd hij gewoon in het water gegooid en er door de inheemsen, die met hun boomstamkano's rond het schip cirkelden, weer uitgevist. Het maakte veel indruk op mij, bij ons thuis werden levensmiddelen nooit zomaar weggegooid. Met de vruchten kwamen ook dieren aan boord: hagedissen, reusachtige spinnen en slangen. Ik geloof dat ik de enige was die dat echt leuk vond. De bemanning was er helemaal niet blij mee!

Terwijl mijn moeder in de cabine nog wat aan haar voordracht schaaftte, ging ik op ontdekkingsstocht door het schip, waarbij ik menig zeeman op de zenuwen werkte. In de Atlantische Oceaan zagen we walvissen en vliegende vissen. Ik stond aan de reling en was erg onder de indruk. Dat was ik ook later, na onze aankomst in Berlijn. Daar woonden mijn grootouders van moederszijde en mijn tantes en ooms. En daar had je sneeuw! En dubbeldekkerbussen! En kraaien, waarvan ik, tot vermaak van onze medereizigers, zei: 'Mami, kijk eens, die gieren! Wat zijn die hier klein!' Al deze dingen waren nieuw voor mij en ik was erdoor gefascineerd.

Mijn moeder reisde in die weken naar Parijs, Basel en Warschau om collega's te ontmoeten en bij de beroemde musea aldaar te werken, want die bezaten enkele interessante vogelbalgen – geprepareerde, opgezette vogels – uit Peru in hun verzamelingen. Tijdens deze uitstapjes liet ze mij bij familie achter. En ineens stond kerst voor de deur en moest ik tot mijn grote schrik als engel meedoen aan een zangspel, hoewel ik mij daar met hand en tand tegen verzette. Ik was een verlegen kind, en daar stond ik dan ineens met gouden vleugels op een podium en vond iedereen mij 'schattig'!

Ik zag mijn tante Cordula terug, die intussen als auteur in Kiel werkte – en die verbijsterd was dat ik van alle dieren alleen de Latijnse naam kende. Zag ik in een prentenboek een uil, dan zei ik: 'O, een otus', waarop mijn tante boos naar mijn moeder liep en zei: 'Werkelijk, Maria. Dat kunnen jullie toch niet doen met die kleine.' Maar dat waren de tijden voordat de dieren hun Duitse naam kregen, waarvan mijn ouders de meeste toch niet mooi vonden, omdat ze ze niet-passend of misleidend vonden.

Voor mijn moeder was dit de laatste keer dat ze haar vader zag. Hij stierf zes jaar later volkomen onverwachts, ik was toen net elf. Ik zal nooit vergeten hoe aangrijpend het voor me was

toen mijn moeder zich urenlang in haar kamer opsloot en hartverscheurend huilde. Pas toen ze me uitlegde waarom ze zo verdrietig was, kalmeerde ik weer. In mijn jonge leven was er niets ergers dan mijn moeder te zien huilen.

Mijn moeder was een lieve, zachte vrouw. Vaak moest ze het opvliegende karakter van mijn vader compenseren. Ze was niet alleen met hem, maar ook met de wetenschap getrouwd en ze was ook in veel andere onderwerpen geïnteresseerd. Zoals gezegd behoorde ze tot de belangrijkste ornithologen van Zuid-Amerika en om zover te komen moet je je enorm inzetten en heb je een bepaalde opofferingsgezindheid nodig. Mijn moeder had die eigenschappen.

Een keer maakten we samen iets mee dat ik nooit ben vergeten. We waren in het oerwoud en observeerden een zonneregal in haar nest, terwijl er een gigantische zwerm muskieten om ons heen vloog. Ik wilde ze weg meppen, maar dan was de zeldzame en schuwe vogel zeker weggevlogen. Mijn moeder fluisterde zachtjes: 'Je mag nu niet bewegen, ook al word je gestoken.' En zo bleven wij een kwartier lang muissstil zitten midden in de wolk van steekmuggen.

Mijn moeder zei ook: 'Als je bioloog wilt worden, moet je leren afzien.' Deze zin vat goed samen wat ons onderzoekswerk betekent. Zij en mijn vader vulden elkaar perfect aan – toen zij stierf was hij nog maar half degene die hij geweest was. Ook voor mij was haar dood onbeschrijflijk moeilijk. Mijn moeder werd gewoon veel te vroeg uit ons midden gerukt. We hadden nog zoveel te bespreken.

Onverwachts krijgen we te maken met turbulentie. Dat is niet goed voor mij, helemaal niet goed. Want hoewel ik mijn angst voor een nieuw vliegtuigongeluk redelijk onder controle heb, wekt het geschud en gerammel dat ons vliegtuig nu, hoog boven

de Atlantische Oceaan, in de greep heeft, onmiddellijk weer de oude beelden op. Het is de nachtmerrie van elke vliegtuigpassagier: het geronk van de turbines, dat ik nu nog in mijn dromen hoor. En dat felle licht boven een van de vleugels. De stem van mijn moeder, die zegt...